

Br. Bánffy Albert „Éljen a magyar“ felíratán kezdik. Mire a báró azt kérdi, hogy csakugyan volt-e? Ha volt, feleli, bizonyosan fia csinálta (10 éves). Egyébiránt éljen a magyar, ő is azt mondja.

A toasztok közül legszembeszökőbb volt nekik a Hintz György szász papé, de senkitől sem kaphaták meg szövegét, senki sem akart emlékezni.

Horváth Jánost köszöntőjéért 4 óra Zsákodra internálák, a hol élt a forradalom után. Szász Domokost a menekültekért, határozatlan időre Kolozsvárra.

A nyomozás még decz. 10. is foly. De nincs sok kedvük hozzá. Féltik az irhájukat a nyomozók.

Azért a párták a színházban szaporodnak, a férfi kalapok tollasodnak; mindennap több magyar nadrág s több ezüst sarkantyú.

A német, külföldi lapok telvék a magyar kérdéssel. Izgalom, roppant kihívó magatartás . . .

Kővári László.

B. Kemény Zsigmond levelei b. Wesselényi Miklóshoz.

I.

Pest, május 10-én 847.

Édes Miklós!

Becses leveledet már nyolcz napja ugyan, hogy vettem; de közlöttem mindkét ahhoz mellékelt tervedet Pulszkyval, Laczival¹ s több jó barátainkkal, kik jobb részt már a jutalomkérdésre nézve kaptak tőled felszólítást.² E miatt kissé késtem. Aztán három nap óta megint olyan hányó hideg forma betegségem van; mi most is, midőn már nagyon meggyengült, alkalmatlanná tesz mind az olvasásra, mind az írásra. Többnyire alszom. Tegnapelőtt d. u. négykor szunnyadtam el egy divánon s reggel, midőn már megvirradott, ébredtem föl. Ma azonban aránylag igen frissen érzem magamat s tüstént meglátogattam Deákot, ki tegnap óta Pesten van és egy pár hét mulva Németországba indul. Keményemen felül jó színben és derült kedélyűnek találtam; ezen szerencés hangulata azonban alig tartott egy óranegyedig. Folytonosan sötétebbé lőn s midőn kevéssel utóbb vele együtt az ebédlőszobába mentünk, fejére kezdett a vér tódulni, karjai zsibbadoztak, úgy hogy az ebédet félbe kellett hagynia s a délután nagyobb részét is többnyire fészédelgések közt tölté. — Ő nagyon sokat kérdezősködött felőled, s én minthogy még Zsibón nem valék, igen kevéssé elégíthet-

¹ Teleki László gr.

² B. Wesselényi a parasztság története megírására akart pályadíjat kitűzteni az akadémiával.

tem ki feleleteimmal. — Kérlek, igyekezzél rávenni, hogy ne magára utazzék — mint szándéka, — hanem vigyen valakit, ki rendibe járni tudjon; mert így lehetetlen utazása iránt is, mi különben jót tenne neki, minden aggodalom nélkül lenni.

Teleky Laczival az őszszel Zsibóra fogunk menni, s legalább három hetet ott mulatni; ő valami szépirodalmi művét akarná ott bevégezni s én meg munka helyett kipihenném magamat a munkától.

Nagyon szomorú dolog, hogy az erdélyi diéta még az erdélyi hírlapok olvasásától is minden magyarországi embert elrettentet. Én időmet úgy rendeztem, hogy midőn beteg nem vagyok, d. e. tizenegy órától fogva fél kettőig mindig újságokat olvasok a körben. Ezt én oly mechanizmussá vált pontossággal teljesítem, mint egy vén dicasterialista a hivatalszobába járást. S hidd el, hogy egyszer láttam Pulszky kezében az *Erdélyi Híradót*, de azon kívül még egy lélekre sem akadtam, ki csak rája is tekintett volna. Hogy ily körülmények közt alig volna valami időn kívülibb foglalatosság, mint az unioról gondolkozni és írni: ezt rég beláttam s következőleg fel is hagytam az egész kérdéssel. — Mi az urbért illeti: főnn a Gallicziában nyújtott engedményeket is már megsokallák, s részint visszavonogatni és fölfüggeszteni kezdik. Azonban ily reactionalis szellem mellett is lehetetlenek tartom, hogy az erdélyi diéta gyalázatos javaslatait megerősítsék. S ha csakugyan megerősítnék, szintén meg vagyok győződve hogy a végrehajtás vérengzéseket támasztana, és mégis nem történhetnék meg. — Én két teendőtlátnék az oppositio részéről: egyik volna, hogy az urbér bevégezésekor egy rövid separatumot¹ kellene beadni, mellyben egész meztelenségében elő lenne tüntetve a pecsovicok önző eljárása s annak veszélyes eredménye a hazára s magára a kormányra nézve. Ezen separatumot nem kellene még az olly követeknek is aláírni, kiknek gondolkozásuk liberalis ugyan, de utasításuk gyenge; mert illy vegyület mellett a separatum hangja nem lehetne egészen független és nyílt. Igaz ugyan, hogy e tervnek két gyöngye oldala van. Egyik, minél fogva kitűnnék, hogy országgyűlésünk mostoha körülményeinknek következtében igen kevés a szabadelvűek száma. A másik gyöngye oldal még rosszabb, az t. i. hogy az oppositio anomalianak tartja egy alkotmányos országban mind a separatumok fölküldését, mind azt, hogy a minoritas véleménye erősítségessék meg: s mégis e nyilatkozatánál fogva az egyik anomaliát elkövetné, a másikat a kormánytól reméllené. Nehéz ugyan — legalább nekem — ezekre felelni; de mégis rendkívüli viszonyaink közt, helyesnek látnám ezen magában nyomorult expedienst is. Kossuthal is beszéltem régebben e felől s ő is hasonló véleményben volt velem.

A másik, mit semmi esetben el nem mulaszthatunk, a te terved, melyet én egész kiterjedésben és minden részleteivel együtt pártolok,

¹ Votum separatum.

Teleky Laczi is nagyon helyesel. Nézetem azonban az volna, hogy a kikre a munkálat kidolgozása bízatik, mennyiben lehet, oly egyének legyenek, kiknek utasítások nem áll akadályul. Így példának okáért Zeyk Józsi Erdélyben a legjobb urbéristák közé tartozik; de utasítása rendkívül gyöngé. Mit tegyen tehát ő is kedvetlen körülmény közt? Ha azt javallja, mi utasításában foglaltatik, akkor nagy befolyásával árt a munkálatnak. Ha azt javallja, mit ő maga helyesnek tart, akkor nemcsak dietai nyilatkozatait czáfolja gyakran meg; de még e felett küldői irányában is kellemetlen helyzetbe hozhatja magát.

Mi a jutalom kérdést illeti: erről írni fog vagy már írt is neked Pulszky, s én is közlendem közelebbi alkalommal nézeteimet. A báróné kezeit csókolva maradok igaz barátod

KEMÉNY ZSIGMOD.

II.

Pest. 21-ik sept. 1847.

Édes Miklós!

Mindkét leveledet vettem. Választ az egyikre azért nem írhattam; mert a parádi fürdőn gróf Károlyiéknál töltém időmet; a másikra azért késtem meg válaszzal, mert ezer foglalatossággal voltam és bizonyosan obruálva, s mert tárgy, miről tudósítanálak, úgyszólván semmi sincs. Az ellenzéki gyűlés zártkörű conferenciájában, hová csak a Battyányi által meghívtak jelenénk meg, összesen 16 on, a követválasztási készülletekről, az ellenzéki irományok s más egyéb költségek hordozása módjáról és arról folyt tanácskozmány, hogy a nagygyűlés számára, mellynek semmi tárgya nem volt, ki mondjon oly szónoklatot, mellyel három órát kihúzni lehessen a nélkül, hogy új megállapodás vagy határozat történjék. Különben pártunk számban megint kezd növekedni; visszavonásai is szaporodnak. Majd minden kérdés keserűséggel folytattatik, kivált mióta Deák baráti körben jobbrézt a *Pesti Hírlap* nézetei mellett nyilatkozván és Battyányi Eötvös Pepivel ügyét összecsatolván, félig-meddig két akolra kezdénk oszlani, két főnök pálczája alá jutánk, míg aztán az extremebb gondolkozásúak, Madarászék és Perczelék, sem egyikünkkel, sem másikunkkal nem látszanak megelégedve lenni. A kormány aligha nem leend a közelebbi dietán minoritásban; mert a követutasítások vagy tisztán oppositionalis, vagy pedig reactionalis szelleműek. Sopron, Nagy Pál indítványára, nem fog egy krajczárnyi adót is elvállalni, az oppositionalis megyék minden terübről kivétel nélkül is birtokaránylag kívánnak osztozni; sőt p. o. Zemplény a házi és hadi pénztáron kívül 6 millio országos pénztárt ohajt évenként. A megesőkönösödött Sopron és a haladó Pest vagy Zemplény közt oly kevés kétséges színű megye van, melly mint a kormány akarná csak 2,500,000 direct adót, s azt is jobbára vasuti és

vizszabályozási vállalatokra, fogadna el, s a többi költségeket indirect forrásokból kívánná fedeztetni, — mondom, olly kevés illy megye van, hogy isten csodája lesz, ha Apponyi a dieta végéig föntarthatja magát. Helyébe Szögyényit beszélék canzellárnak, czim szerint; de a valóságban Széchen Antal gróf lenne; kit melléje akarna az udvar ugy kinevezni, mint nevezte volt ki Majláth mellé Apponyit.

Édes Miklósom! én ma még indulok Olaszországba; de hamar vissza fogok térni, s akkor tán vagy két napra Erdélybe is leszaladhatok. Alig várom, hogy megint Zsibón találjam magam. Irod, hogy a báróné ritkán pistolyászik; én néha most is igen; de haladást nem igen tettem, jobban alig állok, mint a hogy Zsibóról elmenetelemkor állottam. De szándékom már megjobbítani magamat és szorgalmasabbá válni; csakhogy kevés emberre akadok, kinek passiója volna a lövődés, egyedül menni a lövöldébe némelykor unom: s így néha egy hétben egyszernél többször nem gyakorlom magam.

Somogyi¹ levelét, minthogy ő már Pestről eltávozték, rendelésed szerint küldöm vissza. A báróné kezeit csókolva, a zsibíákat mind egyenként idvezelve, maradtam hí barátod

K. ZSIGMOND.

III.

Pest, decz. 27-én 1847.

Édes Miklósom!

A postamesterek azon ros szokásaikkal, hogy leveleimet maguknál tartásák, nem akarnak fölthagyni. Ennél fogva én csak Décseitől küldött soraidat vettem; de a postára tett leveledet nem.

Laczinál már tartottunk egy conferenciát. Én a napokban minden ösmerős követeinkhez küldök buzdítást. Hogy föl fogok-e most Pozsonba mehetni? azt bizonyosan nem tudom, de ha csak lehet, legalább akkorra, midőn Lacziék és Domokosék,² én is felrándulok.

Fáradozásaink eredményéről koronként foglak tudósítani. A báróné ő nagyságát különösen tisztelve maradtam igaz barátod

KEMÉNY ZSIGMOND.

NB. Tegnap a tudós társaság tiszteletbeli taggá választott két voks hián unanimitással.

IV.

Márcz. 3-án 1848. Pest.

Édes Miklósom!

Valahára sikerült *magyar, független és felelős* ministeriumot nyernünk.

¹ Somogyi Antal. Szeged.

² Teleki László gr. és br. Kemény Domokos.

Conservatív és ellenzék közakarattal fogadták el az európai értelemben vett alkotmány alapeszméit.

Constitualó testületté vált az országgyűlés.

Három hét alatt készen lesz a chartánk.

Kossuth szintugy mint Somsics, István herczeg szintugy mint Széchenyi gróf elfogadták azon elveket, mellyekért a *Pesti Hirlap* annyiszor félreértetve, annyiszor megtámadtatva küzdött.

Magyarország történeszetében uj korszak kezdődik.

Kossuth határtalan erélyt fejtett ki a parlamentararis kormány védelmében. Áldja meg az isten ezért őt!!

Győztünk végtére.

A Programm, mellyen az uj alkotmány épülni fog, a *Pesti Hirlap* keddi számában jelenik meg.

Ministeri lajstromok is circulálnak már; de ezekről jövő levelemben.

Tegnap nem vették el papiros-pénzeinket Pesten; ma szívesen fogadják. Mert ő felsége a bandirectort Pozsonba küldvén, telyes felvilágosítást adott a törvényhozás három megbizottjának: gróf Széchenyinek, Kossuthnak és Szentkirályinak.

Francziaországban a republica megbukott, megint kikiáltották második Fülepet királynak, s Odilon Barrot lett miniszterelnök.

Szardinia hadat izent nekünk.

Idöm nincs többet irnom. Pesten határtalan az öröm az alkotmányért.

Metternich herczeg lemondott.

Igaz barátod

K. Zs.

(A b. Wesselényi-család levéltárából)

Közli: *Ferenczi Zoltán.*

Dr. Torma Zsófia

sz. 1832 sept. 27. — m. h. 1899 nov. 14.

A régi Dacia ősrégészetének buzgó lelkes kutatója, az Erdélyi Múzeum-Egylet régi, nagyérdemű igazgató tagja hunyt el e hó derekán Szászvároson, a hol a világtól elvonulva kizárólag a régészeti tudománynak élt, a maga nemében páratlan ősrégészeti gyűjteménye környezetében. Ezt a gyűjteményt az Erdélyi Múzeum-Egylet már 1891-ben vétel útján megszerezte, de a gyűjtőnél hagyta élethossziglan, hogy gyarapítsa, s tudományosan feldolgozza. Ennek szentelte Torma Zsófia az ő életét: gyűjtött, tanult, kutatott; tanulmányai eredményét kisebb értekezésekben világ elé is tárta, de tervezett nagy munkáját, melyhez az illusztratiokat